Conceptbijlagen

Module 2: Verzorgend Wassen

Versie: 1
Datum: november 2026

Dit document is opgesteld door de richtlijnwerkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van de volgende verenigingen/organisaties:

- Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland / Kennisinstituut V&VN
- Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland / afdeling V&VN Wijkverpleegkundigen
- Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland/ afdeling V&VN Neuro & Revalidatie
- Vereniging voor Hygiëne en infectiepreventie in de gezondheidszorg
- Nederlandse vereniging voor huidtherapeuten
- ANBO-PCOB

Financiering
De ontwikkeling van deze richtlijn wordt gefinancierd vanuit de Kwaliteitsgelden Verpleging en Verzorging

Inhoudsopgave

Bijlage 1: Zoekverantwoording 3
Bijlage 2: PRISMA flowchart 5
Bijlage 3: Exclusietabel 6
Bijlage 4: Risk of bias 10
Bijlage 5: Summary of findings 11
Bijlage 6: Implementatietabel 13

Bijlage 1: Zoekverantwoording

Ovid MEDLINE

1	((prepack* or pack* or disposable or "no rinse" or "non rinse" or impregnated or "single use" or waterless or "one step" or wet) adj3 (cloth? or washcloth? or wipe? or "wash glove?" or bath?)).ti,ab,kf.	652
2	((wash or washing or bath or bathing) adj3 ("no rinse" or "non rinse" or waterless or "without water" or "water free" or dry or soapless or "without soap")).ti,ab,kf.	295
3	((bath? or bathing or washbowl) adj3 alternative?).ti,ab,kf.	27
4	or/1-3 [waterloos wassen]	959
5	(bath? or bathing or basin? or washbasin? or washbowl or soap).ti,ab,kf.	116158
6	("skin cleansing" or "skin cleaning" or "skin hygiene").ti,ab,kf.	508
7	or/5-6 [traditioneel wassen]	116586
8	(assist* and bath* and method*).ti. [generiek]	8
9	(4 and 7) or 8 [(waterloos wassen en tradiotoneel wassen) of wassen, generiek]	418
10	9 not chlorhexidine.ti,ab,kf.	353
11	10 not (exp animals/ not exp humans/)	320
12	limit 11 to yr="2016-current"	172

Embase.com

#	Query	Hits
1	((prepack* OR pack* OR disposable OR 'no rinse' OR 'non rinse' OR impregnated OR 'single use' OR waterless OR 'one step' OR wet) NEAR/3 (cloth$ OR washcloth$ OR wipe$ OR 'wash glove$' OR bath$)):ti,ab,kw	995
2	((wash OR washing OR bath OR bathing) NEAR/3 ('no rinse' OR 'non rinse' OR waterless OR 'without water' OR 'water free' OR dry OR soapless OR 'without soap')):ti,ab,kw	449
3	((bath$ OR bathing OR washbowl) NEAR/3 alternative$):ti,ab,kw	33
4	#1 OR #2 OR #3	1458
5	bath$:ti,ab,kw OR bathing:ti,ab,kw OR basin$:ti,ab,kw OR washbasin$:ti,ab,kw OR washbowl:ti,ab,kw OR soap:ti,ab,kw	140798
6	'skin cleansing':ti,ab,kw OR 'skin cleaning':ti,ab,kw OR 'skin hygiene':ti,ab,kw	830
7	#5 OR #6	141493
8	assist*:ti AND bath*:ti AND method*:ti	6
9	#4 AND #7 OR #8	654
10	#9 NOT chlorhexidine:ti,ab,kw	528
11	#10 NOT ('conference abstract'/it OR 'conference review'/it OR 'clinical trial':dtype)	401
12	#11 NOT ('animal'/exp NOT 'human'/exp)	364
13	#12 AND [2016-2026]/py	181

CINAHL

#	Query	Hits	Start date	End date
1	XB ((prepack* or pack* or disposable or "no rinse" or "non rinse" or impregnated or "single use" or waterless or "one step" or wet) N3 (cloth# or washcloth# or wipe# or "wash glove#" or bath#))	204		
2	XB ((wash or washing or bath or bathing) N3 ("no rinse" or "non rinse" or waterless or "without water" or "water free" or dry or soapless or "without soap"))	85		

3	XB ((bath# or bathing or washbowl) N3 alternative#)	16		
4	S1 OR S2 OR S3	291		
5	XB (bath# or bathing or basin# or washbasin# or washbowl or soap)	11353		
6	XB ("skin cleansing" or "skin cleaning" or "skin hygiene")	202		
7	S5 OR S6	11526		
8	TI (assist* and bath* and method*)	3		
9	(S4 AND S7) OR S8	72	1-1-2016	31-12-2026
10	S9 not XB (chlorhexidine)	54	1-1-2016	31-12-2026

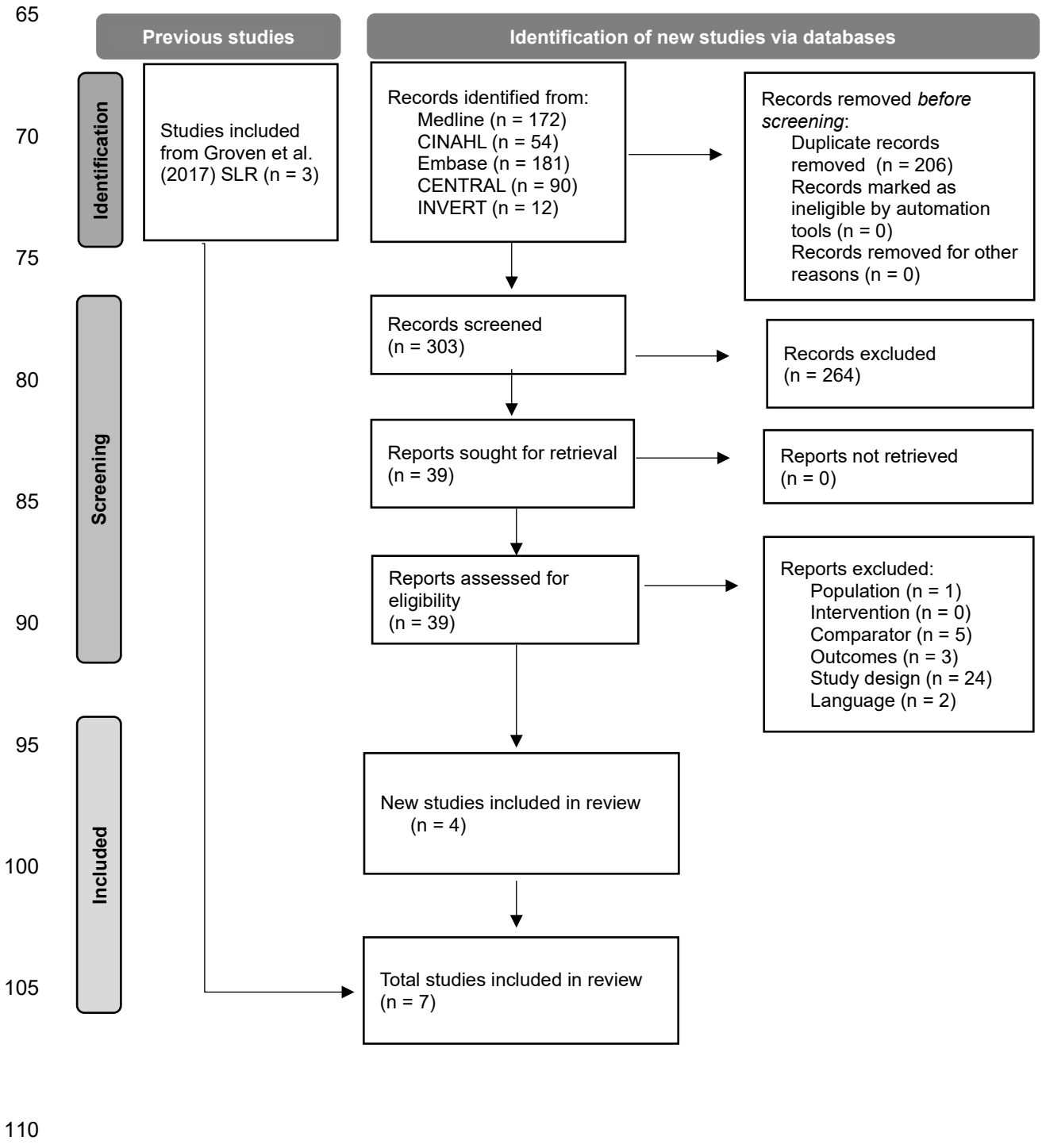
CENTRAL

#	Query	Hits	Start date	End date
1	TI ((prepack* or pack* or disposable or "no rinse" or "non rinse" or impregnated or "single use" or waterless or "one step" or wet) N3 (cloth# or washcloth# or wipe# or "wash glove#" or bath#)) OR AB ((prepack* or pack* or disposable or "no rinse" or "non rinse" or impregnated or "single use" or waterless or "one step" or wet) N3 (cloth# or washcloth# or wipe# or "wash glove#" or bath#))	214		
2	TI ((wash or washing or bath or bathing) N3 ("no rinse" or "non rinse" or waterless or "without water" or "water free" or dry or soapless or "without soap")) OR AB ((wash or washing or bath or bathing) N3 ("no rinse" or "non rinse" or waterless or "without water" or "water free" or dry or soapless or "without soap"))	90		
3	TI ((bath# or bathing or washbowl) N3 alternative#) OR AB ((bath# or bathing or washbowl) N3 alternative#)	12		
4	S1 OR S2 OR S3	306		
5	TI (bath# or bathing or basin# or washbasin# or washbowl or soap) OR AB (bath# or bathing or basin# or washbasin# or washbowl or soap)	6045		
6	TI ("skin cleansing" or "skin cleaning" or "skin hygiene") OR AB ("skin cleansing" or "skin cleaning" or "skin hygiene")	153		
7	S5 OR S6	6164		
8	TI (assist* and bath* and method*)	3		
9	(S4 AND S7) OR S8	112	1-1-2016	31-12-2026
10	S9 not (TI (chlorhexidine) OR AB (chlorhexidine))	90	1-1-2016	31-12-2026

60 **Invert:**

Wassen zonder water	Alle Velden
Zonder spoelen	Alle Velden
Wassen op bed	Alle Velden
Washand*	Alle Velden
	12

Bijlage 2: PRISMA flowchart

Bijlage 3: Exclusietabel

Geëxcludeerd uit Groven et al. (2017)	Reden van exclusie
Van Achterberg, 2016	Uitkomsten
Larson, 2004	Studie design
Sheppard, 2000	Studie design

Auteur, jaartal	Reden van exclusie
Sanaeifar, 2026	Populatie
Graham, 2025	Studie design
Inkster, 2024	Studie design
Konno, 2024	Studie design
Eaton, 2024	Studie design
Kuiper, 2024	Studie design
Low, 2024	Studie design
Chan, 2023	Studie design
Konya, 2023	Controle
Amir, 2023	Studie design
Groven, 2023	Studie design
ClinicalTrials.gov, 2023	Studie design
Öz, 2022	Uitkomsten
Von Dehn, 2022	Controle
ClinicalTrials.gov, 2022	Studie design
Toledo, 2021	Uitkomsten
Glass, 2021	Controle
Zanichelli, 2021	Studie design
Veje, 2020	Uitkomsten
Tai, 2019	Taal
Matsumoto, 2019	Controle
Lim, 2019	Studie design
Van der Sande, 2018	Studie design
Groven, 2018	Studie design
Beznosyuk, 2018	Studie design
Lawton, 2018	Studie design
Groven, 2017	Studie design (RCT’s uit deze studie zijn wel geïncludeerd)
Matsumoto, 2017	Studie design
Gillis, 2016	Zit al in Groven, 2017
Van Achterberg, 2016	Zit al in Groven, 2017
Flórez Ramos, 2016	Taal
ClinicalTrials.gov, 2016	Studie design
Breitenstein, 2016	Controle
Secchi, 2013	Studie design
Verstraeten, 2010	Studie design

Referenties geëxcludeerde artikelen

van Achterberg T, van Gaal BGI, Geense WW, Verbeke G, van der Vleuten C, Schoonhoven L. *Completeness of assisted bathing in nursing homes related to dementia and bathing method: results from a secondary analysis of cluster-randomised trial data.* Int J Older People Nurs. 2016;11(2):121-129. doi:10.1111/opn.12104.

Larson EL, Ciliberti T, Chantler C, Abraham J, Lazaro EM, Venturanza M, Pancholi P. *Comparison of traditional and disposable bed baths in critically ill patients.* Am J Crit Care. 2004 May;13(3):235-41. PMID: 15149058.

Sheppard CM, Brenner PS. *The effects of bathing and skin care practices on skin quality and satisfaction with an innovative product.* J Gerontol Nurs. 2000 Oct;26(10):36-45; quiz 55-6. doi: 10.3928/0098-9134-20001001-08. PMID: 11883497.

Sanaeifar N, Kesselmeier R, Kagan-Hoper M, et al. *Tolerability and effects of a 3-in-1 dimethicone-containing wet wipe versus cleansing with water and soap on skin hydration, transepidermal water loss (TEWL), and skin roughness: a clinical dermatological study.* Cosmetics. 2026;13(2):88. doi:10.3390/cosmetics13020088.

Graham T, Beeckman D, Kottner J, et al. *Skin cleansers and leave-on product interventions for preventing incontinence-associated dermatitis in adults.* Cochrane Database Syst Rev. 2025;2025(7). doi:10.1002/14651858.CD011627.pub3.

Inkster T, Walker J, Weinbren M. *Water-free patient care: a narrative review of the literature and discussion of the pressing need for a way forward.* J Hosp Infect. 2024;152:36-41. doi:10.1016/j.jhin.2024.06.006.

Konno R, Suzuki M, Hosomi A, Lizarondo L, Stern C. *Assisted bathing of older adults with dementia: a mixed methods systematic review update.* JBI Evid Synth. 2024;22(4):518-559. doi:10.11124/JBIES-23-00043.

Eaton D. *A patient-centric approach to bed bathing.* Nurs Times. 2024;120(3)

Kuiper S, Huntink E, Heinen M, Zwakhalen S, Schoonhoven L. *Wassen zonder water; hoe staan we ervoor?* Nurse Academy O&T. 2024;(3):10-16.

Low JM, Chan M, Low JL, Chua MCW, Lee JH. *The impact of sink removal and other water-free interventions in intensive care units on water-borne healthcare-associated infections: a systematic review.* J Hosp Infect. 2024;150:61-71. doi:10.1016/j.jhin.2024.05.012.

Chan DCW, Wong HCY, Riad MA, et al. *Prevention of radiation dermatitis with skin hygiene and washing: a systematic review and meta-analysis.* Support Care Cancer. 2023;31(5):294. doi:10.1007/s00520-023-07720-8.

Konya I, Nishiya K, Shishido I, Hino M, Watanabe K, Yano R. *Minimum wiping pressure and number of wipes that can remove dirt during bed baths using disposable towels: a multi-study approach.* BMC Nurs. 2023;22(1):18. doi:10.1186/s12912-022-01162-z.

Amir H, Yusuf M, Syam Y, et al. *Comparison between traditional and disposable bed baths in Intensive Care Unit.* Eur J Clin Exp Med. 2023;21(1):108-113. doi:10.15584/ejcem.2023.1.13.

Groven F. *De volledige wasbeurt op bed met of zonder water? Ervaringen vanuit patiënt- en zorgverlenersperspectief met de 'wassen-zonder-water' methode.* Verpleegkunde. 2023 Mar 10.

ClinicalTrials.gov. 2023. *The Effect of Two Different Bed Baths Applied to Patients on Mechanical Ventilation Support.* NCT05762081

Öz Ö, Uysal G, Sönmez Düzkaya D. *Effect of two bathing methods on physiologic parameters in pediatric intensive care.* Clin Nurs Res. 2022;31(5):858-865. doi:10.1177/10547738211043337.

von Dehn F, et al. *Effect of didecyl dimethyl ammonium chloride-impregnated washcloth wipe whole-body bathing on catheter-related blood stream infections and central venous line-associated infections in adult intensive care units.* Clin Microbiol Infect. 2022;28(4):564-569. doi:10.1016/j.cmi.2021.07.029.
An Examination of the Effect on Various Factors of Bed Baths Applied by Two Different Methods in Intensive Care Patients. ClinicalTrials.gov. 2022. [Trialregistratie].

Toledo LV, Dos Santos BX, Salgado PO, et al. *Changes in body temperature of critically ill patients submitted to bed bathing: a crossover clinical trial.* Rev Bras Enferm. 2021;74(2). doi:10.1590/0034-7167-2020-0969.

Glass GF Jr, Goh CCK, Cheong RQ, et al. *Effectiveness of skin cleanser and protectant regimen on incontinence-associated dermatitis outcomes in acute care patients: a cluster randomised trial.* Int Wound J. 2021;18(6):862-873. doi:10.1111/iwj.13588.
Zanichelli V, Pavoni C, Eastmond J, Longtin Y. *Microbiological efficacy and skin tolerance of commonly used nonantiseptic inpatient bathing practices in non-ICU settings: a systematic review.* Am J Infect Control. 2021;49(5):603-607. doi:10.1016/j.ajic.2020.09.011.

Veje PL, Chen M, Jensen CS, Sørensen J, Primdahl J. *Effectiveness of two bed bath methods in removing microorganisms from hospitalized patients: a prospective randomized crossover study.* Am J Infect Control. 2020;48(6):638-643. doi:10.1016/j.ajic.2019.10.011.

Tai CH, et al. *比較床上沐浴方式對於重症病人體溫及心跳之影響：前驅試驗.* Tzu Chi Nurs J. 2019;18(6):63-74.

Matsumoto C, Nanke K, Furumura S, Arimatsu M, Fukuyama M, Maeda H. *Effects of disposable bath and towel bath on the transition of resident skin bacteria, water content of the stratum corneum, and relaxation.* Am J Infect Control. 2019;47(7):811-815. doi:10.1016/j.ajic.2018.12.008.

Lim YSL, Carville K. *Prevention and management of incontinence-associated dermatitis in the pediatric population: an integrative review.* J Wound Ostomy Continence Nurs. 2019;46(1):30-37. doi:10.1097/WON.0000000000000490.

van der Sande J, Habes V. *Systematic review: wassen zonder water.* Nurse Academy O&T. 2018;(3):4-8.

Groven F. *The effects of washing-without-water compared to the traditional bed bath with water and soap on emotional and physical comfort of the person being bathed in bed and on physical demands for the person providing the bed bath.* Netherlands Trial Register. 2018;NTR6972 (NL6787).

Beznosyuk T. *Comparative evaluation of the efficiency of using hygienic washcloths for skin care in severely ill patients.* 2018. [Congresabstract, ESICM Annual Congress].

Lawton S. *Maintaining skin health in older people.* Nurs Older People. 2018;30(7):42-48. doi:10.7748/nop.2018.e1082.

Groven FMV, Zwakhalen SMG, Odekerken-Schröder G, Joosten EJT, Hamers JPH. *How does washing without water perform compared to the traditional bed bath: a systematic review.* BMC Geriatr. 2017;17(1):31. doi:10.1186/s12877-017-0425-4.

Matsumoto C, et al. *Comparison of effect on skin microbial flora, skin moisturisation and relaxation by the partial bed bath using cotton towels and the partial bed bath using disposable wet towels.* UMIN Clinical Trials Registry. 2017;UMIN000027764.

Gillis K, Tency I, Roelant E, Laureys S, Devriendt H, Lips D. *Skin hydration in nursing home residents using disposable bed baths.* Geriatr Nurs. 2016;37(3):175-179. doi:10.1016/j.gerinurse.2015.11.003.

van Achterberg T, van Gaal BGI, Geense WW, Verbeke G, van der Vleuten C, Schoonhoven L. *Completeness of assisted bathing in nursing homes related to dementia and bathing method: results from a secondary analysis of cluster-randomised trial data.* Int J Older People Nurs. 2016;11(2):121-129. doi:10.1111/opn.12104.

Flórez Ramos JM, González Consuegra RV, Guerra Urrego KA. *Modelo de adaptación de Roy en el baño en cama.* Av Enferm. 2016;34(3). doi:10.15446/av.enferm.v34n3.48780.
Traditional Bed Baths Versus Disposable Wet Wipes. ClinicalTrials.gov. 2016.

Breitenstein et al. *Effect of daily washing of patients with Octenidine impregnated wash-cloths on intensive care units on nosocomial infections – a randomised, double-blind, cross-over trial.* German Clinical Trials Register. 2016;DRKS00011282.

Secchi R, Lacko-van der Slikke E. *Wassen zonder water: is wassen niet meer zoals het was?* TVZ. 2013;123(6):46-49.

Verstraeten M. *De gevaren van wassen zonder water.* Bijzijn. 2010;5(7):35.

Bijlage 4: Risk of bias

Study ID - uitkomst	Domain 1. Risk of bias from the randomiza-tion process	Domain S. Crossover RCT only: Risk of bias arising from period and carryover effects	Domain 1b. Cluster RCT only: Risk of bias arising from the timing of identification or recruitment of participants in a cluster-randomized trial	Domain 2. Risk of bias due to deviations from the intended interventions	Domain 3. Missing outcome data	Domain 4. Risk of bias in measurement of the outcome	Domain 5. Risk of bias in selection of the reported result	Overall Risk of Bias judgement
Ayhan 2024 - arbeidsbesparing	Some concerns	Low	-	Low	Low	Low	Low	Some concerns
Tai 2021 - arbeidsbesparing	Low	-	-	Low	Low	Low	Low	Low
Toledo 2020 - arbeidsbesparing	Low	Low	-	Low	Some concerns	Low	Some concerns	Some concerns
Martin 2017 - huidintegriteit	Some concerns	Low	Low	Some concerns	Low	Some concerns	Some concerns	Some concerns
Martin 2017 - infecties	Some concerns	Low	Low	Some concerns	Low	Low	Some concerns	Some concerns
Gillis 2016 - huidhydratatie	Some concerns	-	Some concerns	Low	Low	Low	Some concerns	Some concerns
Nøddeskou 2015 - arbeidsbesparing	Low	Low	-	Low	Some concerns	Low	Some concerns	Some concerns
Nøddeskou 2015 - patiënttevredenheid	Low	Low	-	Low	Some concerns	Low	Some concerns	Some concerns
Schoonhoven 2015 – huidabnormaliteiten en laesies	Low	-	Low	Low	Some concerns	Some concerns	Some concerns	Some concerns

Bijlage 5: Summary of findings

Uitkomst	Patiënten (studies), N	Relatief effect (95% BI)	Absolute effecten (95% BI)			Zekerheid	Literatuurconclusies
			Traditioneel wassen met water en zeep	**Verzorgend wassen**	**Verschil**		
Patiënttevredenheid - voorkeur voor wasmethode	58 (1 RCT)	24 patiënten (47%) hadden een voorkeur voor het verzorgend wassen, 11 patiënten (22%) hadden een voorkeur voor het traditionele bad met waskom en 16 patiënten (31%) waren met beide methoden even tevreden.				⨁⨁◯◯ Laag[a,b]	Verzorgend wassen lijkt de patiënttevredenheid enigszins te verhogen.
Arbeidsbesparing	212* (3 RCTs)	-		-	**-9.16** (-11.14 tot -7.19)	⨁⨁⨁◯ Redelijk[c]	Verzorgend wassen resulteert waarschijnlijk in een grote mate van arbeidsbesparing.
Ongewenste effecten - Alle huidabnormaliteiten en huidlaesies	500 (1 RCT)	**RR = 0.94** (0.85 tot 1.04)	776 per 1.000	**730 per 1.000** (660 tot 807)	**47 minder per 1.000** (from 116 minder tot 31 meer)	⨁⨁⨁◯ Redelijk[d]	Verzorgend wassen resulteert waarschijnlijk niet of nauwelijks in een toename van huidabnormaliteiten en huidlaesies.
Ongewenste effecten: Verslechtering van huidintegriteit	2637 (1 RCT)	**RR = 0.44** (0.29 tot 0.66)	57 per 1.000	**25 per 1.000** (16 tot 38)	**32 minder per 1.000** (from 40 minder tot 19 minder)	⨁⨁◯◯ Laag[e,f]	Verzorgend wassen leidt mogelijk tot een sterke afname van het risico op verslechtering van de huidintegriteit.
Ongewenste effecten - ziekenhuisgerelateerde infecties	2637 (1 RCT)	**Rate ratio = 1.05** (0.50 tot 2.23)	16 per 1.000	**17 per 1.000** (8 tot 36)		⨁◯◯◯ Zeer laag[f,g,h]	De evidence is zeer onzeker over het effect van verzorgend wassen op ziekenhuisgerelateerde infecties.
Huidconditie: Huidhydratatie	118 (1 RCT)	Verzorgend wassen leidde tot een grotere toename, en daarmee een verbetering, van de huidhydratatie dan traditioneel wassen: +5,22 arbitrary units (AU) voor het been, +1,84 AU voor de hand en +16,33 AU voor de wang. Afzonderlijke gemiddelden en standaarddeviaties per groep werden niet gerapporteerd.				⨁◯◯◯ Zeer laag[i,j]	De evidence is zeer onzeker over het effect van verzorgend wassen op de huidhydratatie.

BI: Betrouwbaarheidsinterval; **RR:** Risk ratio
***Toelichting aantal deelnemers:** De drie geïncludeerde RCT's omvatten 175 unieke patiënten. In twee cross-over-RCT's (Ayhan et al., 2024; Toledo et al., 2020) ontvingen dezelfde 37 patiënten beide wasmethoden. Hierdoor rapporteert GRADEpro 212 behandelobservaties (105 interventie, 107 controle), waarbij de deelnemers uit de cross-overstudies dubbel zijn meegeteld. Dit betreft geen 212 unieke patiënten.

a. Risk of Bias: Ontbrekende gegevens bij 7 van de 58 patiënten en onvolledige rapportage van overige patiëntuitkomsten.
b. Onnauwkeurigheid: Kleine steekproefomvang.
c. Risk of Bias: Onzekerheden over het crossoverdesign en de toegepaste statistische analyses.
d. Risk of Bias: Ontbrekende gegevens bij 50 van de 500 patiënten en het ontbreken van een vooraf opgesteld statistisch analyse plan.
e. Risk of Bias: Onzekerheid over afscherming van de toewijzing en niet-geblindeerde verpleegkundige uitkomstbeoordeling.
f. Indirect bewijs: Beperkte toepasbaarheid doordat slechts 19% van de patiënten functioneel afhankelijk was en ook zelfstandig wassende patiënten werden geïncludeerd.

g. Risk of Bias: Onzekerheid over afscherming van de toewijzing en onvoldoende correctie voor clustering, periode- en cross-overeffecten.
h. Onnauwkeurigheid: Het betrouwbaarheidsinterval overschrijdt de grenzen voor klinische relevantie.
i. Risk of Bias: Onzekerheid over afscherming van de toewijzing en het ontbreken van een vooraf opgesteld statistisch analyse plan.
j. Onnauwkeurigheid: 2 afwaarderingen. Geen resultaten per groep en geen 95%-betrouwbaarheidsintervallen gerapporteerd.

Bijlage 6: Implementatietabel

Vraag	*Antwoord:* *Kruis aan en licht toe/ beschrijf*		*Toelichting keuze:*
I1. Wat was het onderliggende probleem om deze uitgangsvraag uit te werken?		**Ongewenste praktijkvariatie**	
		Nieuwe evidentie	
	x	**Anders**	Verzorgend wassen is aangemerkt als een Passende Zorg initiatief, onder meer vanwege de mogelijke arbeidsbesparing.
I2. Maak een inschatting over hoeveel patiënten het ongeveer gaat waar de aanbeveling betrekking op heeft?		**< 1000**	
		< 5000	
		5000-40.000	
	x	**> 40.000**	
I3. Is de aanbeveling onderdeel van een bredere set interventies of verwant aan andere richtlijnen of modules? Zo ja, hoe verhoudt zij zich daartoe en moet hiermee rekening worden gehouden bij de implementatie, of kan de aanbeveling als losstaand worden beschouwd?	x	**Ja**	De module is onderdeel van het programma Passende Zorg
		Nee	
I4. Belemmeringen en kansen op verschillende niveaus voor landelijke toepassing van de aanbeveling:		**Belemmerende factoren**	**Bevorderende factoren/ kansen**
Richtlijn/ klinisch traject (innovatie)		Ontbreken of verschillen in lokale protocollen en onduidelijkheid over de plaats van verzorgend wassen binnen bestaande zorgpaden	Opnemen in lokale protocollen en zorgpaden en eenduidige gebruiksvoorschriften
Zorgverleners		Onbekendheid met de methode, terughoudendheid of negatieve opvattingen en onvoldoende scholing	Praktische scholing en het zelf ervaren van de wasmethode, duidelijke instructies en aandacht voor cliëntvoorkeuren en voor verbale en non-verbale signalen
Patiënt/ cliënt (naasten)		Vertrouwde gewoonten, mogelijke onrust bij een grote verandering en kosten voor cliënten in de eerstelijnszorg	Samen beslissen, uitleg over de opties, aansluiten bij energielevel, zelfredzaamheid
Sociale context		Uiteenlopende opvattingen van naasten over hygiëne en wassen en onvoldoende kennis over de mogelijkheden van verzorgend wassen.	Naasten informeren wanneer dit passend is en mantelzorgers betrekken wanneer zij zelf persoonlijke verzorging uitvoeren.

Organisatorische context		Inkoop en beschikbaarheid van producten, logistiek rond opslag en afval, verschillen tussen ziekenhuis, langdurige zorg en eerstelijnszorg en tijd voor scholing en implementatie.	Afspraken over inkoop en beschikbaarheid, scholing, aanwijzen van lokale kartrekkers, opname in werkafspraken en het monitoren van ervaringen van cliënten en zorgverleners.
Financiële en juridische context		Wegwerpwashandjes worden in de eerstelijnszorg mogelijk door de cliënt betaald, wat toegang kan beperken. De vergoeding en bekostiging verschillen mogelijk per zorgdomein en zorgaanbieder.	Duidelijke afspraken over bekostiging en vergoeding per zorgdomein. Borgen dat betaalbaarheid geen belemmering vormt voor passende persoonlijke verzorging of beperkte toegang tot een passende wasmethode.
I5. A) Welke personen/partijen zijn van belang bij het toepassen van de aanbeveling in de praktijk? (kruis aan) **B) Wat is er nodig van deze personen/partijen om de aanbeveling in de praktijk te kunnen brengen?** *Denk aan aanpassingen in gedrag, werkwijzen, beleid, samenwerking of andere randvoorwaarden.*		**A**	**B**
	x	Patiënt/ cliënt (naaste)	Voorkeuren, gewoonten en bezwaren bespreekbaar maken
	x	Professional	Samen beslissen, cliëntsignalen herkennen, veilig en volgens instructies werken
	x	Beroepsvereniging, nl	Verspreiding, scholing en aansluiting bij professionele standaard
	x	Ziekenhuis (raad van bestuur/UMCNL (voorheen NFU)/NVZ)	Zorgen voor tijdige inkoop, voorraad en fysieke beschikbaarheid van de materialen die nodig zijn voor verzorgend wassen, naast logistiek, lokale protocollen en scholing
	x	Zorgverzekeraars/ NZa	Nagaan of bekostiging en vergoeding in de eerstelijnszorg belemmeringen vormen voor passende toepassing van verzorgend wassen en, waar nodig, hierover afspraken maken met zorgaanbieders.
	x	Zorginstituut	Verkennen of verduidelijking over de verzekerde status of een pakketadvies nodig is, wanneer vergoeding van de materialen een structurele belemmering blijkt.
	x	Anders: Eerstelijnszorg en langdurige zorg organisaties	Zorgen voor tijdige inkoop, voorraad en fysieke beschikbaarheid van de materialen die nodig zijn voor verzorgend wassen, naast logistiek, lokale protocollen en scholing

I6. Binnen welk tijdsbestek moet de aanbeveling zijn geïmplementeerd?		< 1 jaar	
	x	binnen 2-3 jaar	De aanbevelingen kunnen lokaal snel worden toegepast, maar landelijke implementatie vraagt tijd voor opname in protocollen, scholing, inkoop en afspraken over betaalbaarheid in de eerstelijnszorg.
I7. Conclusie: is er extra actie en/of ondersteuning nodig voor implementatie van de aanbeveling? *De reguliere implementatieroutes (publicatie en disseminatie via officiële kanalen, opname in professionele standaarden, scholing en nascholing, gebruik van bestaande ICT systemen, audits en visitaties) van de richtlijnmodule alleen is onvoldoende.*	x	Ja	Naast de reguliere richtlijnimplementatie zijn praktische gebruiksvoorschriften, scholing, lokale protocollen en aandacht voor beschikbaarheid en betaalbaarheid nodig. De implementatie moet bovendien per zorgdomein worden uitgewerkt.
		Nee	